

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.13

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/37>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРСЬКОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

LEGAL REGULATION OF ECONOMIC AND CONTRACTUAL RELATIONS IN THE CIVIL AND ECONOMIC CODE OF UKRAINE

Леонтська Л.В., к.ю.н.,

доцент кафедри обліку і оподаткування

Харківський національний автомобільно-дорозний університет

У даній статті розглянуто господарський договір і господарсько-договірні відносини в площині Цивільного та Господарського кодексів України. Господарський договір має досить велике значення і досить багато не вирішених проблем у процесі практичного застосування, незважаючи на те, що в теорії цивільного та господарського права є багато наукових праць, але й залишається досить велике коло невирішених проблем. Розглянуто процеси укладення та застосування господарських договорів, також розглянуто види господарських договорів. Ураховано особливості (специфіку) господарсько-договірних зв'язків під час здійснення щодо них регулювального впливу.

У статті виведено дефініцію господарсько-договірних відносин та її теоретичне значення, проведено аналіз, як саме в українському законодавстві регулюються господарсько-договірні відносини, та розглянуто наукові обґрунтування. З'ясовано, в чому полягає цінність договорів між суб'єктами господарювання.

У статті наголошено на потребі більш детального вивчення питання становлення і функціонування спеціалізації господарського договірної права. У свою чергу надано науково обґрунтовані рекомендації щодо модернізації чинного законодавства у сфері укладання й виконання господарських договорів, що потребують ретельного наукового аналізу досліджень різних аспектів договірної тематики.

Зроблено висновок, що господарсько-правові відносини є запорукою і засобом для налагодження договірних відносин: по-перше, відносин під час виникнення договірних відносин між суб'єктами, а по-друге, вони мають впливати на законне здійснення господарської діяльності. держава, зі свого боку, повинна гарантувати через свої органи впливу та контролю всебічну підтримку господарсько-договірних відносин.

Ключові слова: господарський договір, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, договірні відносини, теорії договору, класифікація господарських договорів.

This article considers the economic contract and economic-contractual relations in the plane of the Civil and Commercial Code of Ukraine. The economic contract is quite important and quite a lot of unresolved problems in the process of practical application, despite the fact that in the theory of civil and commercial law there is quite a lot of work, but there is a fairly large range of unresolved issues. The processes of concluding and applying economic agreements are also considered, the types of economic agreements are also considered. The peculiarities (specifics) of economic and contractual relations are taken into account during the implementation of regulatory influence on them.

This article derives the definition of economic and contractual relations and its theoretical significance and analyzes how exactly in the Ukrainian legislation economic and contractual relations are regulated and scientific substantiations are considered. Find out what the value of contracts between businesses is.

The article emphasizes the need for a more detailed study of the formation and functioning of the specialization of commercial contract law. In turn, scientifically substantiated recommendations are provided for the modernization of current legislation in the field of concluding and executing business contracts, which require a thorough scientific analysis of research on various aspects of contractual issues.

It is concluded that economic and legal relations are a guarantee and a means to establish contractual relations between them. First, the relationship during the emergence of contractual relations between the parties, and secondly to influence the lawful conduct of economic activity. The state, for its part, must guarantee, through its bodies of influence and control, comprehensive support for economic and contractual relations.

Key words: business agreement, The Civil Code of Ukraine, Economic Code of Ukraine, contractual relations, contract theory, classification of economic contracts.

Актуальність теми дослідження. В умовах перехідного періоду від законодавства Радянського Союзу і дотепер становлення і цінність господарсько-договірних відносин у Цивільному кодексі та Господарському кодексі України визначило принципово нові проблеми в Україні, що набули нового значення. Саме це зумовлено підвищенням ролі господарського договору в регулюванні господарських відносин. Під час вирішення даного питання потрібно звертати особливу увагу, як саме будуть поєднуватись і розмежовуватись у цьому виді діяльності приватні та публічні інтереси юридичних та фізичних осіб (підприємців). Також потрібно враховувати нові юридичні вимоги щодо оформлення договорів. Саме під час розгляду і вивчення господарсько-договірних відносин потрібно враховувати не тільки юридичні, а й економічні аспекти. Необхідно не забувати про здатність саме цих договорів вирішувати, усувати та спростовувати велику частину

протиріч, які виникають під час розгляду спірних питань. Дані питання виникають між особами, які є сторонами договору, особами, які виступають на боці контролюючих органів та держави в цілому.

Держава встановлює особливі вимоги щодо здатності суб'єктів господарювання укладати господарські договори, щодо змісту та форми господарських договорів, повноважень сторін укладати господарські договори, визначення волі сторін та волевиявлення. У сукупності такі вимоги з боку держави становлять умови дійсності господарських договорів та дозволяють визначити дійсність господарських договорів, створюючи тим самим оптимальні правові засади нормального функціонування всієї системи господарсько-договірних відносин.

Дуже важливу роль у розгляді питання господарського договору відіграє саме принцип свободи договору, передусім у вільному виявленні волі сторін. Суб'єкти знаходяться

стосовно один одного в юридично однаковому становищі, а також кожен з учасників даного договору як суб'єкт господарювання має свої юридичні права та обов'язки. Інакше кажучи, саме дані відносини містять усі необхідні елементи для самостійного вираження і визначення кола необхідних елементів для досягнення мети всіх учасників господарсько-договірних відносин.

Питання господарсько-договірних відносин досить чітко визначене в Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України. Досить багато уваги в наукових працях приділено цій тематиці А.П. Беляєвою, О.А. Беляневичем, О.М. Вінником, А.В. Луць, В.К. Мамутовою, В.С. Мартем'яною, В.В. Мілаш, В.С. Щербиною та іншими науковцями.

Основна мета статті – дати теоретичне визначення господарських договорів та провести аналіз, як саме в українському законодавстві регулюються господарсько-договірні відносини; розглянути наукові обґрунтування; з'ясувати, в чому полягає цінність договорів між суб'єктами господарювання.

Як уже зазначалося, саме Господарський кодекс України та Цивільний кодекс України становлять основу правового регулювання господарсько-договірних відносин. Саме в цих кодексах розглядається регулювання в частині дійсності/недійсності правочинів (договорів), і вони певною мірою збігаються. Але жоден із цих кодексів не визначає і не обґрунтовує єдиний підхід до вирішення господарсько-договірних відносин, а навіть має певні протиріччя, суперечності та неузгодженості. Досить чітко просліджується їх неузгодженість зі спеціальними нормативними актами, які регулюють господарсько-договірні відносини, що негативно відображається на правозастосовчій діяльності. Саме це дає нам можливість стверджувати, що необхідно далі вдосконалювати діюче законодавство в частині регулювання договірних правовідносин.

Необхідними умовами системної організації права є внутрішня єдність та відособленість (диференційованість) юридичних норм, яка зумовлюється єдністю генетичних зв'язків норм права, на яку вказують дослідники [1, с. 32; 3, с. 231], [2, с. 125–127].

Для того щоб усвідомлювати, що саме має містити поняття господарського договору, потрібно розглянути його зсередини. Господарське законодавство містить у собі як юридичні, так і економічні складники, й основною його метою є досягнення необхідних господарських і комерційних результатів. Можемо розглядати господарський договір як один із видів договорів для здійснення підприємницької діяльності, метою якої завжди є отримання прибутку.

Щодо господарських договорів, то на них поширюються такі інститути та категорії стосовно підстав їх укладання і змісту, як інститути загального зобов'язального права. До них відносяться загальні умови та забезпечення виконання зобов'язань, відповідальність за порушення зобов'язань, обов'язковою умовою є строки договору та місце виконання зобов'язань [3].

У законі досить чітко окреслено коло осіб, які можуть бути суб'єктами господарсько-договірних зобов'язань. Саме особливістю цих відносин є те, що кожен має окреслені в договорі взаємні права і обов'язки. У таких відносинах можуть виникати суб'єкти господарювання, які наділені управлінськими повноваженнями щодо інших суб'єктів.

Отже, можемо зробити висновок, що *господарсько-договірні відносини* – це зобов'язання між суб'єктами господарювання, які зафіксовані в правовому документі, містять взаємні права та обов'язки учасників господарських відносин (сторін), а також мають на меті досягнення зазначених цілей.

Господарсько-правові відносини тотожні з господарським договором, і можемо сміливо стверджувати, що вони є основою господарського зобов'язання. Господар-

ське зобов'язання – це і є господарське правовідношення, внаслідок якого одна сторона зобов'язується вимагати від іншої сторони здійснення зазначених у договорі дій (передачі майна, виконання роботи, надання послуг тощо), а інша сторона у свою чергу зобов'язана виконати вимоги (прийняти товар, сплатити кошти тощо) [4].

Категорія господарського зобов'язання розглядається за двома аспектами: як майново-господарські зобов'язання (більш широкого призначення) та і організаційно-господарські (більш вузького призначення). Потрібно зауважити, що саме ці зобов'язання, які виникають, більш детально розглядаються в цивільному праві, але з урахуванням усіх особливостей і норм господарського законодавства. Вчені, які займаються вивченням господарсько-договірних відносин (як у цивільному праві, так і в господарському), дійшли висновку, що господарські дії – це лише підстава для виникнення договору. Саме ці відносини повинні розглядатися як цивільним правом в аспекті зобов'язань, так і господарським правом стосовно правомірності дій. Особливістю і труднощами є те, що в деяких випадках дефініції і класифікаційні ознаки не збігаються. Основою для виникнення зобов'язань виступають господарські дії або утримання від певних дій. З іншого боку, господарсько-договірні відносини необхідно повністю, а не частково відображати в господарському договорі, а саме: окреслювати коло осіб, їхні взаємні права та обов'язки, строки виконання зобов'язань, форс-мажорні обставини, юридичну відповідальність сторін тощо. Отже, в даному договорі мають бути окреслені зобов'язання сторін, тобто їхні взаємні прав і обов'язків, що виникають саме з такого договору.

Якщо звернутись до напрацьовань у науці цивільного та господарського права, то найпоширенішою ознакою, яка класифікує господарський договір, є спрямованість договору. Але більш значущими і необхідними виділяють такі, як правова мета договору, правове значення договору (основні й попередні договори), поєднання цілі та її зв'язок з оплатою або безоплатністю договору та, як результат, досягнення мети).

Отже, можемо стверджувати, що розглядати господарсько-договірні відносини потрібно крізь призму системних ознак (класифікаційних критеріїв). Саме це нам дає підстави стверджувати, що більшість із них є міжгалузевими, про що свідчить використання їх у межах різних галузей права та спільні ознаки у класифікації договорів. Але слід відзначити, що є галузеві класифікаційні критерії, які виокремлюють і відображають специфіку конкретної галузі права (у межах якої укладаються договори). Господарсько-договірні відносини як суспільні відносини містять кваліфікаційні критерії та ознаки як цивільного, так і господарського права, і виконують подвійну функцію.

Якщо розглядати господарсько-договірні відносини щодо здійснення господарської діяльності (зобов'язальні відносини), то можемо їх розділити на дві групи. Першу групу становлять майнові відносини (майново-господарські відносини) між суб'єктами господарювання та відносини, які у свою чергу призводять до виникнення майнових та інших прав і обов'язків.

Майново-господарські зобов'язання – це цивільно-правові зобов'язання, внаслідок яких суб'єкти майново-господарських зобов'язань повинні вчинити певні господарські дії на користь іншої сторони або утриматися від певної дії, а інша сторона має право вимагати її виконання. До них можемо віднести: надання послуг, передачу майна, виконання робіт тощо.

До іншої групи можемо віднести організаційно-господарські договори (зобов'язання), які виникають у процесі управління господарською діяльністю. Сторонами в цьому договорі будуть суб'єкт організаційно-господарських повноважень та суб'єкт господарювання. В основі даного договору лежить зобов'язання однієї сторони

перед іншою здійснювати певну управлінсько-господарську (організаційну) діяльність, а інша сторона має право вимагати виконання таких дій.

Необхідно зауважити, що як у цивільному, так і в господарському праві більшість господарсько-договірних відносин базується на майнових правах і обов'язках, що і становить основу даних відносин. Усі відносини мають бути зафіксовані в договорі, чітко прописані з позначенням сторін і відповідальністю за їх порушення. Відповідно до ст. 179 Господарського Кодексу під час складання договорів необхідно звертатися і керуватися статтями і правилами, які зазначені в нормах Цивільного кодексу іншими нормативно-правовими актами [5, с. 16–18]. У свою чергу всі суб'єкти, які зазначені в договорі, є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог.

Якщо розглядати, які саме можуть бути договори, то і цивільне право, і господарське наводять одні й ті ж самі ознаки: кількість учасників (одно-, дво-, багатосторонні), платні чи безоплатні, основні та допоміжні й ін.

Також існують договори в Цивільному та Господарському кодексах, які прямо зазначені в них як «поіменовані» та «непоіменовані» договори, що прямо не вказуються в нормах цивільного та господарського права. Також науковці виділяють змішані договори, які містять елементи різних договорів. У змішаному договорі застосовуються різні частини положення актів цивільного законо-

давства, елементи, якщо інше не встановлено договором або не випливає із суті змішаного договору [6, с. 56–59].

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що господарсько-правові відносини, по-перше, є запорукою і засобом для налагодження договірних відносин під час виникнення таких договірних відносин між суб'єктами, а по-друге, вони впливають на законне здійснення господарської діяльності, внаслідок чого повинна бути налагоджена договірна конструкція у сфері господарювання. Дані відносини зі сфери приватного права повинні бути виділені та вийти в площину публічних відносин. Держава, зі свого боку, повинна гарантувати через свої органи впливу та контролю всебічну підтримку господарсько-договірних відносин, закріплюючи в нормативно-правових актах засоби державного регулювання об'єктів господарських договорів шляхом установлення передумов законної участі суб'єктів у договорах (державна реєстрація; ліцензування; додаткові імперативні вимоги до учасників виробничого ринку тощо) та/або їхніх обов'язків щодо укладання окремих договорів [7, с. 8–9].

За умов, які склалися натепер, реформування господарського та цивільного законодавства стосовно господарсько-договірних відносин є одним із ключових завдань вітчизняної правової науки. Саме під час вивчення цього питання можемо констатувати, що значення договору є важливими під час його укладання, виконання зобов'язань та під час вирішення питання юридичної відповідальності за порушення цих зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилішин А.П., Ошурко С.М. Загальні положення про господарські договори в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право»*. 2014. Вип. 24. С. 144–147.
2. Черданцев А.Ф. Толкование права и договора : уч. пос. Москва, 2003. 381 с.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.03.2021).
4. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 29.03.2021).
5. Малишко В.М., Бородін Є.В. Поняття господарського договору: доктринальний аспект. *Юридичний вісник*. 2014. №2(31). С. 115–118.
6. Ступник Я.В., Григаш Д.М. Господарський договір: поняття та особливі ознаки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С. 132–136.
7. Мілаш В.С. Договірне право: конспект лекцій. Харків : ХНУМГ, 2018. 80 с.